POKRAJINSKI
MUZEJ
PTUJ
ORMOŽ

ZGODBA O ŠTIRIH DAMAH

ZGODBA O ŠTIRIH DAMAH

Naša pripoved, Zgodba o štirih damah, ni zgolj opis štirih grobov; je prikaz našega poznavanja preteklosti, ilustracija odnosa preteklih družb do umrlih, pojasnitev vlog, ki so jih imele ženske v tedanjih družbah, in najpomembneje – je pripoved o odnosu do smrti v prazgodovini.

ZGODBA O ŠTIRIH DAMAH

Smrt je morda najbolj univerzalna človeška izkušnja, proces sprijaznjenja z lastno smrtjo in spoprijemanja s smrtjo drugih pa je že od nekdaj v središču številnih religij, filozofij in kultur. V prazgodovinskem svetu je bila, tako kot v vseh predindustrijskih družbah z visoko stopnjo umrljivosti, del vsakdanjega življenja. Pregled razumevanja smrti ponuja raziskovanje osrednjih mitov, verovanj, praks, vprašanj, strahov in upov, povezanih s smrtjo v antiki, in se razteza skozi različne čase ter kraje, od starega Egipta in Mezopotamije prek Grčije in Rima do zgodnjega judovstva ter krščanstva. Na drugi strani pa smo pri njenem preučevanju v prazgodovini prikrajšani za vse dobrobiti civilizacije – nasloniti se moramo predvsem na opazovanje in interpretacijo pokopov samih, na skeletne ostanke pokojnikov, grobne pridatke ter sledi kompleksnih pogrebnih obredov, v katerih so pokojniki zapustili družbe živih in prešli v imaginarne skupnosti mrtvih. Tako za rekonstrukcijo pogrebnih obredov preučujemo različne vrste dokazov – arheološke, besedilne in vizualne – ter se osredotočamo na monumentalnost, pogrebe, spolne in statusne razlike ter obrede žalovanja. Grobovi, grobišča, pogrebi in spominski obredi, vključno s pogostitvami, žrtvovanjem in čaščenjem prednikov, so ključni za razumevanje, kako so starodavni ljudje izražali odnos do mrtvih, nadnaravnega in drug do drugega.

Seveda pa je naše razumevanje pogrebnih obredov in posledično tudi dojemanja smrti same odvisno od razvoja arheološke znanosti. Tu se je praksa v zadnjih desetletjih dramatično spremenila – ne le tehnološki razvoj izkopavanj in vključenost visokotehnoloških analiz, temveč predvsem interpretacije so spremenile pogled na preteklost. Skozi celotno prejšnje stoletje so arheologi predpostavljali, da je moški osrednji subjekt zgodovinskega in arheološkega raziskovanja in da so moške izkušnje univerzalno uporabne za razlaganje preteklih družb. Ženski grobovi oziroma predvsem ženski pokopi, ki so izstopali po količini ter pomenu grobnih pridatkov, so predstavljali svojevrstno odstopanje od kulturne norme in posledično so bili največkrat opisani kot pokopi matron, svečenic ali življenjskih sopotnic članov moške družbene elite. Prav ukvarjanje z ritualnimi dejavnostmi je bilo v pripovedih rezervirano za »nebojevniški« in drugače manj vidni spol. Novo tisočletje pa je povzročilo številne prevetritve razlag, predvsem so se vzpostavili načini opisovanja odnosov med grobnimi pridatki in pokojniki – postali so vzročni in na podlagi grobnih pridatkov se je neposredno interpretiralo družbeni status pokojnika. Tako so se tudi pokojnice nekoliko osvobodile iz družb, v katerih so do nedavnega tako togo dominirali moški.

Pri tem je ključno vlogo odigralo sodobno razumevanje grobnih pridatkov, predvsem nakita. Nič več ni bilo trdo omejeno na interpretacijo ekonomskega statusa pokojnika, ampak se je vedno bolj poskušalo dotakniti interpretacije njegove identitete v družbi.

Številne predmete, ki jih najdemo kot grobne pridatke, je posameznik lahko nosil na telesu oziroma obleki v času svojega življenja, zato jih lahko razumemo kot dokaz, kako je morda z oblačenjem in vedenjem predstavljal svojo identiteto. Z drugimi besedami: če se določeni predmeti uporabljajo na posebne načine, lahko domnevamo, da je z njimi pokopana oseba opravljala določene dejavnosti v svoji skupnosti. Ob razmišljanju o tem, kako so ti posamezniki živeli in se identificirali, zlasti prek predmetov, ki so pogosto pokopani skupaj z njimi, nas lahko mika, da bi uporabili sodobne, zahodne predsodke o spolu ter vlogah in vedenju moških in žensk v današnji družbi. Pogosto se konservativnejši elementi naše družbe sklicujejo na preteklost, da bi promovirali ideje tradicije in spodbujali vrnitev k odnosom, ki so lahko omejujoči, diskriminatorni in žal celo dejavno škodljivi za tiste, ki jim ne ustrezajo, zlasti v zvezi z ekonomskim statusom, spolnimi binarnostmi in družbenimi normami. Prepričani smo, da če si pozorno ogledamo dokaze iz preteklosti, bomo vedno videli raznolikost ter razlike in da lahko s predstavljanjem teh prispevamo k bolj vključujočemu svetu danes.

LANCOVA VAS

Obsežen kompleks različnih manjših najdišč iz številnih obdobij na trasi avtoceste med Draženci in Gruškovjem je bil označen kot Lancova vas. Intenzivne arheološke raziskave so leta 2015 prinesle na dan ostanke iz zgodnje in srednje bronaste dobe, starejše in mlajše železne dobe, rimskega obdobja ter novega veka.

Kulturnozgodovinsko najpomembnejše odkritje, na prvi pogled vizualno nekoliko skromno, predstavlja pokop odkrit znotraj Območja 5 izkopavanja. Ostanki nakita in zob so bili odkriti v manjši poglobitvi na dnu podolgovate jame. Čeprav se zaradi kisle ilovnate prsti kostni ostanki niso ohranili, lahko na podlagi oblikovanja jame domnevamo, da je šlo za skeletni pokop. Antropološka analiza je po velikosti in morfologiji kron stalnih zob predlagala, da imamo opravka s pokopom mlajše deklice, stare od 7 do 11 let.

Poznavajoč materialno kulturo zgodnje bronaste dobe danes vemo, da navidezno skromni namotani obročki in cevke iz bakrove zlitine pravzaprav predstavljajo luksuzne nakitne predmete, ovratnice in obsenčnih obeskov. Sedanja zelena barva korozije nas ne bi smela zavajati, saj vemo, da so se nekoč v preteklosti ti predmeti skoraj zlato svetlikali. Visoka vsebnost srebra v zlitini, ki je vidna na enem izmed obročkov, celo nakazuje, da je bila njihova barva morda še veliko bolj kompleksna, bolj srebrno-zlata.

Na podlagi primerljivih pokopov s širšega panonskega prostora lahko trdimo, da smo priča grobu deklice, ki je umrla na prehodu iz 3. v 2. tisočletje pred našim štetjem. Pokojnica je bila ozaljšana z nakitom, oblikovanim po zadnji modi, ki je krasil njene lase in vrat.

ZAVRČ

Arheološke raziskave ob razširitvi cestne infrastrukture kot tudi samega mejnega prehoda v Zavrču so potekale leta 2007. Ob sedanjem cestišču so bili odkriti ostanki srednjeveške ceste in naselbine; rimskodobne ceste, naselbine in pohodnega vojaškega taborišča; prazgodovinska naselbina in prazgodovinsko grobišče, ki ga večinoma tvorijo poznobronastodobni žarni pokopi; odkritih pa je bilo tudi nekaj žganih grobov pod starejšeželeznodobnimi gomilami.

Poglavitno zanimivost najdišča predstavlja žarnogrobiščna nekropola, ki v številnih vidikih odstopa od vzorca drugih grobišč v regiji. To je edino grobišče, na katerem se je pokopavanje začelo na samem začetku kulture žarnih grobišč in nadaljevalo v starejšo železno dobo, v času druge polovice 2. tisočletja in prehoda na 1. tisočletje pred našim štetjem. Vendar pa zaradi majhnega števila grobov, odstopajočih oblik pokopa in predvsem bogatejših grobov lahko domnevamo, da je grobišče imelo poseben pomen – da to ni bilo preprosto grobišče lokalne skupnosti, ampak namensko izbran prostor, na katerega so se vedno znova vračali in tam pokopavali pokojnike s posebnim statusom. Slednje pa ne pomeni zgolj članov družbene elite, ampak tudi oblikovanje veliko bolj skromnih grobov v časih, ko je pokopavanje s prilaganjem velikega števila keramičnih posod doseglo svoj vrhunec v regiji.

V vsakem primeru pa izstopa pokop ženske v grobu 16. Za razliko od drugih sočasnih grobov ni vseboval žare oziroma neznačilno za kulturo žarnih grobišč sploh ni vseboval keramike. Na dno grobne jame so v sredino nasuli kupček sežganih kosti in dodali grobne pridatke, ostanek žganine pa so krožno nasuli okoli kosti. Antropološka analiza redkih ohranjenih kosti je prepričljivo pokazala, da gre za pokop mlajše deklice, stare od 8 do 12 let.

Presenečenje pa ni bil zgolj njen bogat nakit, ampak tudi širok pas, izdelan iz bronaste pločevine. Več krajših trakov je bilo spojenih z zakovicami v daljši trak, ki se je zaključeval s kavljem. Površina je bila okrašena s petimi pasovi iztolčenih večjih izboklin okrogle oblike. Nad in med njimi pa so bile črte manjših, prav tako z zadnje strani iztolčenih izboklinic. Pas je bil v procesu pogrebnega rituala razlomljen in zvit oziroma so bili posamezni deli noše zatlačeni vanj. Gre za izjemno najdbo, saj smo doslej poznali le redke tovrstne pasove, pa še ti so bili v panonskem prostoru poznani iz zakladnih najdb in ne iz grobov.

Predvsem pa je izstopajoča količina njenega nakita oziroma kompleksni ritual uničenja tega nakita. V grob so pridali masivno bronasto ovratnico, dve zapestnici, dve nanožnici, veliko očalasto fibulo z osmičko in očalast obesek. Manjši očalast obesek ter obe masivni zapestnici so ostali nepoškodovani. V primeru obeh nanožnic je bila odlomljena ter sežgana ena četrtina bronaste žice, tri četrtine pa so bile položene v grob nesežgane. Velika očalasta fibula z osmičko je bila razlomljena na

dva dela – eden je bil nedotaknjen položen v grob, drugi pa je bil nasilno zvit, razbit in razlomljen. Ker odlomljeni deli niso bili odkriti, lahko trdimo, da se je ta del ritualnega uničenja dogajal nekje ob grobu ter da kosi namerno niso bili položeni v grob. Tudi bronasta ovratnica iz masivne tordirane žice je bila uničena na enak način – dva manjša dela sta bila odlomljena in sežgana, večji pa je bil nedotaknjen položen v grob.

Glede na sestavo in količino pridatkov lahko sklepamo, da imamo pred seboj grob mladega dekleta, ki je imelo za svojo skupnost poseben pomen. Njen status se je odražal v specifični obliki pokopa, številu grobnih pridatkov, ki jih je dobila, in v dejstvu, da je zapleten pogrebni obred vključeval nasilno lomljenje in delno uničenje njenega nakita. Pri tem je presenetljiva predvsem njena starost – zdi se, da je njen status, če ga poskušamo razbrati iz grobnih pridatkov, bil prej podedovan kot pa pridobljen v času življenja. Mladenka, ki se je komaj bližala odraslosti je v onostranstvo dobila bogato opremo. Domnevamo lahko, da je slednja bila družinsko bogastvo, ki je posredni dokaz za obstoj družbenih elit kulturno povezanih tako z osrednjim alpskim kot tudi panonskim prostorom. Umrla je v pozni bronasti dobi in bo za vedno ostala anonimna, vendar bo njen status ponovno zaživel skozi arheološke pripovedi.

SREDNICA

Raziskave arheološkega najdišča Srednica pri Zgornji Hajdini so potekale v letih 2006 in 2007 na trasi bodoče avtoceste. Na terasi reke Drave so bili odkriti ostanki bakreno- in bronastodobne naselbine, kot tudi železnodobne ter rimskodobne naselbine. Posebno presenečenje pa so predstavljali ostanki 27 uničenih starejšeželeznodobnih gomil in odkritje v njih vkopanih štirih grobov iz mlajše železne dobe. Keltski priseljenci, prihajajoči v 4. stoletju pred našim štetjem z območja osrednjega dela Panonske nižine, so grobove svojih pokojnikov vkopali v grobne gomile, ki so bile zapuščene pred dobrim stoletjem.

V grobu 4 je bil odkrit skeletni pokop mlade ženske – pokojnica je bila položena k počitku v podolgovati kvadratni jami. Glede na odkrite pridatke lahko upravičeno domnevamo, da gre za najstarejši keltski grob, odkrit v Sloveniji. Ponovno se je zaradi agresivne prsti ohranilo le nekaj kosti njene roke in zob, ki so bile v stiku z bronastimi predmeti. Pomembnejši od njenih ostankov pa je bil velik komplet nakita, ki ji je bil pridan v grob. Železne in bronasta fibule, železne in bronaste zapestnice, bronaste nanožnice in železna pasna garnitura, predvsem pa jantarni obroček, obešen okoli vratu, so kazali, da je bila za svojo skupnost posebna. Redki tovrstni obročki, razširjeni predvsem na prostoru vzhodne Evrope, so odraz tako trgovine z jantarjem na dolge razdalje, ki je povezovala keltske skupnosti, kot tudi skupnih verskih in estetskih prepričanj teh skupnosti. Odločitev, ki so ob bok oboroženim mečenoscem, osvajalcem novih območij, postavile dame, katerih oprave so odražale dolge kulturne tradicije keltskih skupnosti.

Drugo izjemno najdbo predstavljajo vizualno manj atraktivni odlomki dveh ogrlic oziroma ovratnic, izdelanih iz železa. Prav tovrstne ovratnice, opevane in upodabljane od antičnih piscev kot poglavitna značilnost Keltov, kažejo kulturno tradicijo, ki je segala vse do izoblikovanja mlajšeželeznodobne umetnosti in začetka širitve Keltov iz srednje Evrope v 5. stoletju pred našim štetjem. Kljub manj atraktivnemu videzu predstavljajo redko najdbo ovratnice, izdelane iz železa, najredkejše med njimi pa so prav ovratnice, izdelane iz tanke železne cevi. Te se zaradi rjavenja le redko ohranijo, primerek iz Srednice pa je še dodatno poseben zaradi ohranjenega dela okrasa, izdelanega iz prečnih vrezov in vtolčenih krogov s pikami v sredini.

Poglavitno tehnološko inovacijo, prvič poznano prav iz njenega groba, predstavljata tudi obe keramični posodi, ki sta bili položeni nad njeno glavo. Obe, skleda kot tudi posoda s kroglastim trebuhom in dolgim ozkim vratom, sta bili izdelani na hitro vrtečem se lončarskem vretenu. Prav uvedba te nove tehnologije, ki so jo prinesli prvi keltski priseljenci, je omogočala izdelavo pravilnejših in veliko bolj raznolikih oblik posod. Na drugi strani pa sta posodi, razlagani kot pivski servis oziroma

posoda za tekočino in posoda za pitje, pokazali, da so bili številni vidiki kultnega obnašanja prazgodovinskega sveta dokaj podobni sočasnim praksam na območju sredozemskih civilizacij antičnega sveta. V obeh svetovih je prav pridatek pijače, ki ni kazal zgolj na pivske rituale in darovanja ob pokopu, ampak tudi na vero v večne posmrtne gostije, povezoval svetove živih in pokojnih. Na drugi strani pa je pomembno dejstvo, da so v keltskem svetu tudi ženske bile deležne pivskih servisov na poti v onstranstvo.

Ne bogastvo njenih grobnih pridatkov, temveč raznolikost nakitnih predmetov pokojnice nam danes kaže številne nivoje njene keltske identitete – nosila je pas in ovratnico, značilna za celotni keltski svet; fibule, ovratnice in nanožnice, značilne za Kelte z vzhoda; zapestnice, ki so nakazovale kulturne spremembe, razvijajoče se na južnem obrobju panonskega sveta. Upoštevajoč vse navedeno lahko domnevamo, da je prihajala s prostora Panonske nižine – najverjetneje z ozemlja okoli kolena Donave. Ni bila bojevnica, vendar je bila v svoji skupnosti pomembna kot varuhinja starih kulturnih tradicij, spomina na skupno kulturo keltskega sveta, kulturo, ki jo je s svojo majhno skupino prenesla na prostor Podravja.

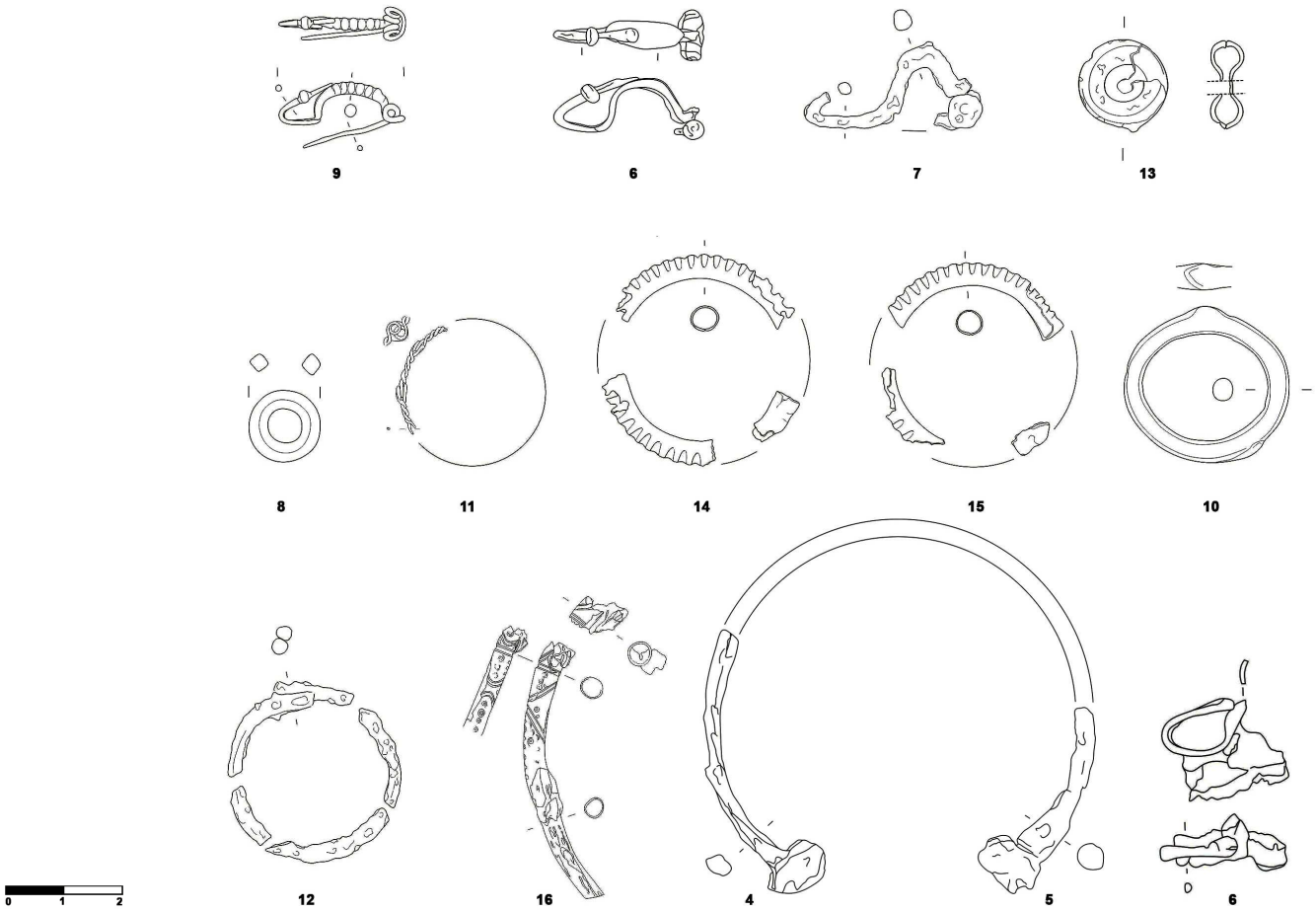
9
6
7
13
8
11
14
15
10
12
16
4
5
6
0
1
2

BRSTJE

Ob koncu petdesetih let, natančneje leta 1959, so na njivah severno od vasi Brstje širili gramoznico. Pri tem opravilu so odkrili eno najzanimivejših najdb iz obdobja mlajše železne dobe v Podravju. Očividci, prisotni ob odkritju, so trdili, da vsi danes poznani predmeti izvirajo iz ene, okoli 1,5 metra globoke jame. V njej so bili odkriti trije železni meči, od katerih sta dva žal izgubljena, odlomek železne sulične osti, železen žebelj z večjo sferično glavico in bronasta zapestnica, bronasta fibula srednjelatenske sheme, steklen prstan in nekaj odlomkov podobnih ter najpomembneje – bronast pas sklepanec.

Če pogledamo strukturo najdb, gre za predmete, značilne tako za keltske moške bojevniške kot tudi ženske grobove. Prvi obsegajo elemente oborožitve in glede na število mečev kažejo, da bi jih lahko rekonstruirali kot vsaj tri pokope, drugi pa ženski nakit, ki bi prav tako lahko nakazoval celo dva pokopa. Ker so s kasnejšo širitvijo gramoznice odkrili druge najdbe, razlagane kot ostanke pokopov, se je najdišče v strokovni literaturi interpretiralo kot uničeno grobišče.

Poglavitno najdbo, ki je bila velikokrat predstavljena in analizirana v strokovni literaturi, predstavlja bronasti pas sklepanec. Danes rekonstruirano obliko sestavljajo tri različne vrste vlitih členkov, ki so med seboj povezani z bronastimi obročki. Največjo skupino tvorijo valjasti profilirani členki z ozkimi bradavičastimi izboklinami na koncu. Drugo obliko, postavljeno na en konec pasu, predstavljajo prav tako profilirani členki z bradavičasto izboklino na koncu, vendar imajo ti v srednjem delu pravokotno razširjeno masivno ploščico, ki je na zgornji strani obrobljena s serijo vrezov, dodatni prečni vrez pa njeno površino razdeli na dva dela. V vsakem je vidna trikotna poglobitev, v kateri je rdečkasta steklena masa. Končni členek se zaključuje s kavljem za zapenjanje, izdelanim v obliki živalske glave, eden izmed členkov pa ima podobno izdelan manjši kavelj na strani kvadratne ploščice. Na drugem koncu pasu so tri široke pravokotne ploščice s prav tako profiliranimi zaključki z bradavičasto izboklino na koncu. Na zgornji površini so okrašeni z različnimi kombinacijami štirih, petih in šestih reliefno izdelanih globokih krožcev s piko. Med njimi sta dve trikotno oblikovani vrezani jamici, prav tako zapolnjeni z rdečo stekleno maso, okoli njiju pa so nizi vtisnjenih tremolo ornamentov, izdelanih z drobnim orodjem. Zadnji členek pasu je sestavljen iz dveh, tokrat pravokotno postavljenih in med seboj povezanih ploščic ter končnega okrasa treh, na zanke obešenih obeskov. Tudi ti dve ploščici sta okrašeni z identično kompozicijo štirih in petih krožcev s piko na sredini.

Pas zaradi kombinacije številnih oblikovnih in okrasnih elementov kot tudi ohranjenosti sodi med izjemne spomenike keltske umetnosti v slovenskem prostoru. Na tem mestu moramo poudariti predvsem oblikovanje obeh členkov z masivno pravokotno ploščico. Za razliko od drugih so reliefno izdelani členki dodatno okrašeni oziroma razčlenjeni z globokimi vrezi,

v trikotnih poglobitvah pa je rdeča steklena masa. Oboje nakazuje, da so bili členki izdelani na drugačen način in verjetno niso bili sežgani, saj bi bila v nasprotnem primeru steklena masa najverjetneje izgubljena. Posebno izstopajoč je okras kavljev, funkcionalnih elementov pasu, ki sta bila mojstrsko izdelana v obliki stilizirane živalske glave. Izhajajoč iz enostransko reliefno oblikovane ploščice, kjer so sedlaste odebelitve dodatno razčlenjene z vrezi, izhaja naprej zavita ovalna oblika kavlja, zgolj z dvema stiliziranima odebelitvama, ki ponazarjata oblikovno reducirana ušesa in konec gobca geometrijsko abstrahirane živali. Na drugi strani pa predstavljajo izjemen oblikovni in okrasni element členki s pravokotnimi okrašenimi ploščicami. Ponovno lahko na njih opazujemo več stopenj izdelave oziroma obdelave površine – v globokem reliefu izdelani krožci s piko in tudi obe trikotni vdolbini, zapolnjeni s stekleno maso, so bili izdelani že pri vlivanju samega členka. V kasnejši fazi je bila površina okrašena z vtolčenim tremolo okrasom, izdelanim s polkrožno zaobljenim dletom, s katerim so izdelali nize vtisov ob robovih ploščice in obrobili trikotnike.

Danes predstavlja glavni problem pasu pristop k njegovi obravnavi, ki ga opisuje kot homogeno celoto kljub dejstvu, da ni jasno njegovo stanje ob odkritju. V prvi publikaciji sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja je bil še predstavljen v obliki dveh delov, ne moremo pa popolnoma zagotovo rekonstruirati, kdaj so v restavratorskih delavnicah združili dele različnih pasov. To bi lahko nakazovalo dejstvo, da gre za edini poznani pas, sestavljen iz treh različnih vrst členkov, kar je popolna izjema.

Na samem koncu se je ponovno treba ozreti na okoliščine najdbe iz Brstja. Nikakor ne smemo popolnoma zanemariti opombe očividcev, ki so trdili, da so bile vse najdbe odkrite v eni jami. To bi lahko nakazovalo možnost, da ne gre za uničene grobove, ampak morda celo za depojsko jamo, del kultnega prostora, v katerem so odlagali posamezne izbrane in tudi ritualno uničene predmete. Med njimi vsekakor zaradi svojih tehnoloških značilnosti in estetske vrednosti izstopa pas sklepanec, ki predstavlja eno izmed najlepših tovrstnih najdb, poznanih v kulturnem okviru keltskega sveta. V vsakem primeru, pa naj gre za ostanke enotnega pasu ali dele različnih pasov, predstavlja enega izmed najboljših in najkompleksnejših izdelkov delavnic, za katere lahko domnevamo, da so delovale v jugovzhodnem alpskem prostoru – delavnic, ki so sprejemale kulturne in estetske inovacije iz osrednjega evropskega prostora in jih preoblikovale v obliki lokalnega likovnega izraza.

Kljub dejstvu, da ne moremo zanesljivo rekonstruirati kontekstov odkritja pasu in pojasniti motivov njegove odložitve, lahko na podlagi njegovih slogovnih značilnosti povemo veliko o kulturnih stikih med keltskimi centri razvoja tehnoloških in estetskih inovacij v 3. stoletju pred našim štetjem. Prostor današnje Slovenije, kot tudi Podravja, se je znašel na stičišču kulturnih in ideoloških vplivov srednje in vzhodne Evrope. Ti so se odražali v vsakodnevni materialni kulturi, predvsem pa v oblikovanju in okraševanju predmetov posebne estetske vrednosti. Mednje sodi tudi pas iz Brstja – element ženske noše, ki ga je ob slavnostnih priložnostih nosila keltska dama. Dama, ki je reprezentirala najnovejšo modo keltskega sveta srednje Evrope.

ŠEPET ŠTIRIH DAM

Štiri dame, predstavljene na pričujoči razstavi, kljub dejstvu, da se je njihovo življenje končalo pred davnimi časi in so njihovi potomci naše kraje zapustili že zdavnaj, počasi odkrivajo svoje skrivnosti. Spoznavajoč zgodbe, ki jih kažejo oblike njihovih grobov, sestave njihovih grobnih pridatkov in obredi njihovega pokopavanja, nam njihova smrt lahko nazorno pokaže veliko o njihovem življenju ter svetu v katerem so živele.

Z opazovanjem in razlaganjem nakita, odkritega v grobovih, se zelo hitro lahko pomaknemo na področje materialne kulture s posebnimi kulturnimi, psihološkimi in celo ideološkimi implikacijami. Iz perspektive njegovega pomena lahko ocenimo dve poglavitni značilnosti – opazujemo njegovo materialno vrednost in modernost oziroma modnost v okviru kulturnega konteksta. Obe značilnosti sta tako odraz ekonomskega statusa pokojnic kot tudi ekonomske moči skupnosti, ki so pokojnice pokopale. Pojav in kasneje večja količina brona v grobovih, pojav modnega železa in eksotičnih surovin, kot sta steklo ter jantar, vse to so bili znanilci povezanosti skupnosti v globalne razvojne trende.

Prav tako ne smemo zanemariti sentimentalne in kulturne vrednosti nakita – prav slednja presega njegovo materialno in modno vrednost. Zdi se, da je »večna ženstvenost« zasidrana v stalni težnji po okraševanju, zbiranju eksotičnega, razkazovanju prestižnega.

Arheologija se je v zadnjih desetletjih od raziskovanja »velikih«, zgodovinsko pomembnih spomenikov in oseb premaknila k raziskovanju vsakdanjih ljudi, njihovega načina življenja, gospodarstva in tudi dejavnosti, povezanih z njihovo smrtjo ter pokopom. Pri tem je postala osredotočena tudi na pomen posameznikov v manjših, skoraj obrobnih družbah – od preučevanja velikih zgodovinskih procesov se je preusmerila na preučevanje majhnih zgodovin, ki tvorijo mozaične delce večje celote. Pri tem se je seveda pokazalo bogastvo kulturne raznolikosti in variabilnosti znotraj večjih sistemov, pokazalo se je kulturno bogastvo posameznikov, pokazale so se njihove identitete. Slika, ki kaže, da so bile pretekle družbe dinamične in da so posamezniki z osebnimi uspehi lahko vplivali na spremembe svojega statusa v njihovih skupnostih, predvsem pa, da so te dokaj homogene skupnosti velikokrat skupno skrbele za vzdrževanje skupne identitete, tudi skozi proces poudarjanja družbenega položaja posameznika za časa življenja in v smrti.

Zdaj arheološke dokaze pogosto uporabljamo za izjave o tem, kakšno je bilo življenje celotnih skupin ljudi. Vendar jih lahko in moramo uporabljati tudi za postavljanje vprašanj, kako se je posameznik vključeval v te sisteme, kako se je prilagodil, kako je prispeval k delovanju teh velikih organizmov, sestavljenih iz anonimnih članov. Na drugi strani pa tudi, kako se je odnos

med posamezniki in družbo odražal v ostankih materialne kulture, kako se je odražal v grobu. Preučujoč izvor in okras predmetov v grobovih ne sledimo več zgolj trgovskim in kulturnim stikom na dolge razdalje med skupnosti, počasi spoznavamo želje in odločitve posameznikov in posameznic, ki so te predmete zbirali, jih občudovali ter razkazovali. Ti posamezniki so bili izvajalci kulturnih sprememb, ki so spremljali informacije o novostih, modah in inovacijah. Bili so aktivno vključeni v mreže gibanj idej in predmetov, ki so prekrivale celotno prazgodovinsko Evropo – tako v bronasti, kot tudi v mlajši železni dobi.

Pogrebne prakse so navadno vezane na dolgoletne tradicije in v starodavnih družbah o njih niso razpravljali. Povezane so bile z mnenji o tem, kaj se je moralno storiti s pokojnikom – čim prej upepeliti in preoblikovati telo ali ga inhumirati in podaljšati proces preoblikovanja. Ravnanje z mrtvim telesom in izvajanje obredov sta dejanji, ki izhajata iz kulturnih norm in prepričanj o telesu ter umrlem. Grobna arhitektura in grobni pridatki ter sam obred upepelitve so bili odraz naložbe, ki jo je družba vložila v pokojnika. Naše dame niso bile pokopane niti obrobno niti posebej dostojanstveno, kar kaže na to, da so bile običajne in integrirane članice svojih skupnosti. Pa vendar nam njihovi grobni pridatki kažejo, da so bile posebne, da so bile nosilke tako družbenih kot kulturnih sporočil, varuhinje tradicij ter šepetalke spominov. Dame, katerih tiha pripoved povezuje njihov in naš čas.

ZGODBA O ŠTIRIH DAMAH

Ptujski grad
1. julij – 1. oktober 2022

Kustodinja in organizatorka razstave: Iva Ciglar
Avtorja besedila: Boris Kavur, Martina Blečić Kavur
Uredila: Iva Ciglar
Jezikovni pregled: Judita Babnik
Oblikovanje: Marijan Mirt
Fotografije: Martina Blečić Kavur, Boris Kavur, Danilo Cvetko
Tisk: Aleksander Kelnerič s.p.

Naklada: 100 izvodov
Založil: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
Zanj: dr. Aleksander Lorenčič, direktor
Ptuj, 2022

Postavitev in izbor razstave: Iva Ciglar, Boris Kavur, Martina Blečić Kavur, Marija Lubšina Tušek
Pomoč pri postavitvi razstave: Luka Pukšič
Razstava je nastala v sodelovanju z Univerzo na Primorskem, Fakulteto za humanistične študije in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centrom za preventivno arheologijo. Razstava je nastala na podlagi raziskav, sofinanciranih iz projekta ARRS J6-9363 »Skupnosti mrtvih, družbe živih. Pozna bronasta doba vzhodne Slovenije«.

Izdajo in publikacijo sta omogočila MO Ptuj in PMPO.